

Enes Škrgo (Travnik)

Svjetlost u romanu TRAVNIČKA HRONIKA

Fenomen svjetla i njegovo porijeklo u romanu razmatra se u nastojanju da se pokaže kakvu funkciju i značenje pisac daje ovom motivu, koji se veoma često javlja u Andrićevoj prozi i poeziji.

U romanu TRAVNIČKA HRONIKA motiv svjetlosti prisutan je na više mjesta i ovde ćemo ga razmotriti prema vrsti izvora iz kojeg svjetlo dolazi, onih prirodnih svjetlila i onih vještačkih.

Već u prvom poglavlju spominje se sunce kao izvor svjetlosti, u onom opštem mjestu romana¹ kojim pisac gradi sliku Travnika, ili predstavu o gradu iz vizure Travničana, kao sasvim posebnog grada *ovo je Travnik – Travnik! – a ne koja mu nedraga kasaba i palanka* (Andrić 1981: 11).

U ovom tuhaflji gradu sve mora biti malo drugačije nego u ostatku Bosne, te je i svjetlost posebna jer se sunce *docnije rađa i ranije zalazi nego u ma kojoj od bosanskih mnogobrojnih varoši i varošica*, ali zato, tvrde Travničani, *sunce dok sja, nigde ne sja tako kao nad njihovim gradom* (Andrić 1981: 16).

Ovaj opis nije izraz spisateljske imaginacije, dat u funkciji konstrukcije ambijenta za romanesknu radnju. U iskustvenom smislu potpuno je tačan², kao i mnogo drugih opisa predjela i karakterizacija ljudi kod Andrića, s tim da on tome daje osobeno stilističko uobličjenje. Vidjećemo da je ova uskraćenost za prirodnu svjetlost, uz izražene klimatske specifičnosti u obliku vlage, jedan od elementa koji tvore mentalitet Travničana, i uz mikroklimatske karakteristike,

---

¹ Određenje je dato na osnovu čestog citiranja ovog pasusa u Travniku i BiH. Nalazimo ga u turističkim i promotivnim brošurama, televizijskim reportažama, recitalima, performansima, društvenim mrežama interneta...

² Andrićev opis potvrđuje navod iz stručne literature: „Zbog više relativne vlage i naoblake, veće nadmorske visine i visokog planinskog okvira oko grada, Travnik ima znatno manje trajanje sunčevog sjaja od naselja u primorskom ili otvorenom panonskom prostoru“ (Papić 1975: 62). Zapažanje o izlasku i zalasku sunca u Travniku Ivo Andrić je mogao steći za vrijeme svojih boravaka u rodnom gradu: tokom internacije u selu Ovcarevo 1915. godine, te u periodu između dva svjetska rata, vjerovatno krajem 20-ih ili početkom 30-ih godina 20. stoljeća, kada dolazi radi prikupljanja podataka potrebnih za pisanje romana o konzulskim vremenima.

utiče na držanje i ponašanje svih stranaca koji se zateknu u čaršiji, Osmanlija, Levantinaca, zapadnoevropskih došljaka.

Pisac se koristi motivom sunca kao poređenjem za zbližavanje konzulovice Ana Marije i mladog konzula Defosea, što će prerasti u avanturu kojoj romanopisac posvećuje cijelo 14. poglavlje. *Tada su oboje usporavali konjima hod i približavali se jedno drugom, prirodno, kao što raste sunce nad njima i jača dan u dolini* (Andrić 1981: 302).

Zapažanje o načinu izlaska sunca u Travniku biće ponovljeno u sceni kad Defose u pratnji kavaza gleda jednu od tipičnih panoramskih slika vezirskog grada: Sunce u Travniku izlazi dockan [...] *Sunce je bilo još u oblacima, ali se dolina polagano punila rumenom svetlošću* (Andrić 1981: 302).

Sunčeva svjetlost prikazana je i u posrednom obliku, tako da ambijent u pojedinim prizorima biva indirektno osvijetljen. Takva je scena u Docu kada se slučajno sreću Defose i gospođa Davil.

Po širokom i suvom putu vraćali su se u varoš. Sunce je bilo zašlo, ali je neki jak, žut sjaj posredno padao na ceo kraj. Put od ilovače izgledao je crven i topao, a mlado lišće i cvetni pupovi po grmlju odudarali su od crne kore, kao da su od same svetlosti (Andrić 1981: 325).

Posljednja etapa Defoseovog dolaska u Bosnu podsjetila ga je na neke sjeverne zemlje zbog osvijetljenja predjela nakon mećave: [...] *a na nebu čistom i bledoplavom, protezale su se, u dnu, dve-tri vatrene pruge svetlih oblika iza kojih se krilo sunce i obasjavalo ceo kraj posrednom, neobičnom svetlošću* (Andrić 1981: 106).

Sintagmom *nevidljivo sunce* Andrić će podcrtati atmosferu neizvjesnosti kod Davila, kada on pogledom ispraća kurira po kome je poslao zahtjev za ukidanje Francuskog konzulata u Travniku. Glasnikov odlazak odvija se u magli, pa iako je konzul već odlučio da napusti Travnik, u tome možemo naslutiti neodređenost odgovora koji može dobiti iz Francuske (Andrić 1981: 106).

Jedna scena obasjana je nebeskim svjetlilom, mjesecom, tako da zastrašujuć prizor djeluje još morbidnije: *Na mesečini se videlo kako psi zaskakuju uz kolac i trgaju komade mesa sa odsečenih glava* (Andrić 1981: 343).

Kad travničku čaršiju prekrije snijeg, kolorit se promijeni, sve postane svjetlije. Za vrijeme božićnog ručka u Austrijskom konzulatu vlada posebno osvijetljenje, koje dolazi s vana: *Napolju je bilo svetlo od sitnog kao prah belog snega. Odsev te svetlosti padao je po bogatom stolu i lomio se u srebru i kristalu* (Andrić 1981: 293).

Snijeg je samo nagoviješten u pasusu kojim pisac kroz klimatske prilike pokazuje kako lokalni ljudi i osmanlije iz vezirskog Konaka sasvim različito doživljavaju Bosnu. I taj nagovještaj je dovoljan da Ibrahim-hodža izrekne konačnu spoznaju o razlozima njegovog službovanja u ovom udaljenom ejaletu: *Sad vidim da su nas poslali da ovde izginemo* (Andrić 1981: 144). Sulejman-

paša kao Bosanac hvali zimu i ističe njene prednosti koje druga godišnja doba nemaju, kad nastaje posebna vrsta svjetla: *A videćeš kad zapadne sneg i stegne ciča a obasja sunce, pa škripi pod nogama i svjetlaci iskaču pred oči* (Andrić 1981: 145).

Pod prirodnim svjetlom dato je nekoliko situacija i prizora, a svjetlost pod kojom djeluju likovi dolazi od prozora. Boraveći u audijencijama kod vezira Davil je od rezidencijalne zgrade Konak vidio samo dvije prostorije. U prizemlju je polumračni Divan a na spratu veličinom ista, oskudnije namještena ali svjetlija odaja. Opremljena je srčali pendžerima o kojima pisac donosi njihovu kratku i zanimljivu istoriju, jer su kao jedinstveni u Bosni postali tema priča i pjesama (Andrić 1981: 37). Davil se osjećao ugodnije u toj odaji jer *pored tih prozora bilo je uvek prijatno sedeti. Tu je uvek bilo bilo svetlosti* (Andrić 1981: 37).

Pod prozore divanhane romanopisac smješta djevojke koje vezu i pletu kod gospođe Davil, i to čini bez posebnog objašnjenja, koje bi zapravo bilo suvišno. Čitalac iz opšteg iskustva zna da je za obavljanje poslova koji iziskuju preciznost takvo mjesto sasvim praktično (Andrić 1981: 224).

Na više mjesta u romanu svjetlost dolazi od vještačkih svjetlila, a najčešće su upotrijebljene svijeće. U sedmom poglavlju narator nas obavještava da je nastupilo razdoblje izmjene godišnjih doba jeseni i zime. Tom klimatskom međustanju odgovara onaj čas u kojem će Defose i Davil započeti razgovor o Bosni, kao naznaka potpuno suprotnim pogledima dvojice sunarodnjaka na zemlju u koju su došli službovati: *To je onaj sat između dana i noći, kada se još ne pali svetlost a više ne vidi dovoljno za čitanje* (Andrić 1981: 146).

U trenutku nastupanja prvog mraka, dok se *još nigde ne pale svetlosti* (Andrić 1981: 149), konzul i kancelar zastanu u razgovoru. Kao naznaka za kontemplativnu stanku u dijalogu pojavljuje se svjetlost svijeće koja danonoćno gori u turbetu Abdulah-paše. U kazivanju istorije jednog travničkog vezira kao kontrapunkt je data sasvim profana pjesma koja se začuje iz mraka, a to će Davilu poslužiti kao šlagvort da *zazvoni nestrpljivo i naredi da se donesu sveće* (Andrić 1981: 150). Kad je momak unio svijećnjake, umjesto da se rasplamsa, njihov razgovor je utihnuo. Na još jednom mjestu svijeća je upotrijebljena kao signal za promjenu scenske radnje. To je onaj momenat kad konzulu gospođa Davil *sa svećom u ruci* kaže da je dosta pisanja za danas i da je vrijeme spavanja (Andrić 1981: 159).

Svijeće su gorjele i u Austrijskom konzulatu, pa iako Defose to nije mogao da vidi zbog *tame pune vlage za koju se ne zna da li je kiša ili sneg, pored njih su isto tako sedeli ljudi, pognuti nad hartijama i svojim mislima* (Andrić 1981: 154). I dok konzul Davil, priželjkujući besmrtnu slavu umjetnika, noću stvara ep ALEKSANDRIDA, konzul fon Miterer piše vojne referate smjerajući ka oficirskim unapređenjima i napredovanju u vojnoj karijeri.

I Davil i Defose su zureći kroz prozore konzulata više puta gledali preko rijeke tražeći u mukloj travničkoj noći svjetlost u suparničkim odajama, nastojeći da svoju egzistenciju potvrde u Austrijancima i Osmanlijama kao onom Drugom.

Tada bi se dizao od stola, prilazio prozoru i otklonivši malko tešku zavesu gledao u nepozirnu tamu, da li se vide još svetlosti na Konaku i Austrijskom konzulatu (Andrić 1981: 159). Defose nije palio sveće nego je premeravao svoju spavaću sobu velikim koracima i s vremena na vreme zastajkivao kod prozora, tražeći svetlosti na Austrijskom konzulatu s druge strane reke. Noć je bila gluva i neprozirna i ništa se nije videlo ni čulo napolju (Andrić 1981: 300).

Davilov osjećaj usamljenosti u Travniku još jednom je podcrtan na završetku njegovog boravka u ovom gradu, i to opisom *poluprazne sobe u kojoj je gorela jedna sveća i koju je osvajao mrak* (Andrić 1981: 526). *Iskrivljene i nisko sagorele sveće* su upotrebljene kao simbol dovršenosti diplomatske misije u Travniku (Andrić 1981: 512).

Osim svijeća, kao sredstvo osvjetljenja u noćnim scenama pojavljuje se i fenjer. Kad odlazi u posjetu Kolonji, Defose je u pratnji kavaza i momka koji nosi turski fenjer. Dramatičnost susreta dvojice ljudi, jednoga iz središta zapadnoevropske civilizacije, i drugoga, s granice svjetova, i onoga što će biti rečeno između njih, nagoviješteno je time što pisac uvodi u priču još jedan fenjer. Njime se nastoji naglasiti različitost porijekla i pogleda na svijet.

Dve nejednake svetlosti obasjavale su strmu avliju i niske, mračne prozore na alvatu. Oba fenjera su se nadmetala koji će bolje posvetliti mladom konzulu pred nogama (Andrić 1981: 326).

Vraćajući se u konzulat, Defose je *rasejano gazio u krugu svetlosti koji je pred njim širio kavazov fenjer*, a momka-fenjerdžiju pisac više ne spominje, kao da se njegov zadatak završio dolaskom do Kolonjine kuće (Andrić 1981: 334).

Pod fenjerima i luči odvija se već spominjana scena pogubljenja, kada je na trg dovedeno desetak seljaka, krajiških Srba (Andrić 1981: 343).

Dokazujući tezu da je Andrićev roman oblikovan s izvjesnom dramskom strukturom Perina Meić provodi semiotičku analizu načina formalnog uobličavanja teksta TRAVNIČKE HRONIKE. U eseju DRAMSKI KÔD U TRAVNIČKOJ HRONICI pokazuje da je Andrić pri artikulaciji znaka odabrao dramski kod kao glavno oblikotvorno načelo (Meić 2014: 92). Promatrajući roman u njegovom dramskom kontekstu ona razlučuje djelovanja likova pod dnevnim i noćnim osvjetljenjem. Svi likovi imaju dvije egzistencije ili uloge:

- a) Jednu za van, javnost i b) drugu, „pravu“, zaistinsku.

Sukladno kazališnim konvencijama, glumljena se uloga redovito odvija pod dnevnim osvjetljenjem i u nazočnosti drugih – publike. Suprotno od toga, noćna uloga su stanja, u pravilu, rezervirana za unutarnje drame i intimna preživljavanja (Meić 2014: 98).

Ističući da se kroz svjetlost u Andrićevim djelima obično sugerira racionalno i javno, autorica smatra da se ovaj fenomen pojavljuje kao simbol spoznaje, koji se događa u jednoj, u semiotičkom smislu, iznimno zanimljivoj sceni.

Riječ je o situaciji kada Davil u svojoj sobi sređuje dojmove o kapidžibašinoj smrti. Scena je mračna.³ Davil je duboko u svojim mislima. U jednom trenutku opaža nekoga (kasnije saznajemo da je to Davna)⁴ kako iza njegovih leđa ulazi u sobu sa zapaljenim fitiljem. U trenutku kad Davna počinje paliti svijeće, iz Davilovog „unutarnjeg“ mraka, na svjetlo dana, izlazi spoznaja o tomu tko je zapravo zapečatio kapidžibašinu sudbinu (Meić 2014: 102).

U tom trenutku u njemu se javi misao: a ko je mogao pripremiti veziru otrov, udesiti doziranje i znalački sračunati dejstvo, da stvar ispadne dovoljno brza (svaka faza u svoj određeni čas) i ne suviše i neprirodno nagla? Ko, ako ne Davna? To je njegova struka. On je bio doskora, a možda je još i sada, u vezirovoj službi (Andrić 1981: 62).

U tekstu romana svjetlost funkcionira i kao maska (Meić 2014: 102), predstavljena u sceni odlaska vezira Husref Mehmed-paše iz Travnika: *Činilo mu se da vidi njegov osmejak, masku od svetlosti koja poigrava ceo dan između usta i očiju i koju gasi valjda samo kad spava (Andrić 1981: 179).*

U TRAVNIČKOJ HRONICI fenomen svjetla više služi kao dekor za neke scene i epizode. Simboličko tumačenje svjetlosti pronalazimo tek u nekoliko situacija, koje možemo sagledavati u dramskoj koncepciji i scenskom kontekstu romana.

Izvori

Andrić 1981: Andrić, Ivo. TRAVNIČKA HRONIKA. In: *Sabrana djela Ive Andrića*. Tom 2. Priredili Vera Stojić, Petar Džadžić, Muharem Pervić, Radovan Vučković. Sarajevo – Beograd – Zagreb – Ljubljana Skopje – Titograd: Svjetlost – Prosveta – Mladost – Državna založba Slovenije – Mislja – Pobjeda. Sarajevo.

³ Autorica vjerovatno misli na mračnu atmosferu u kojoj se odvija Davilovo suočenje s činjenicom o kapidžibašinoj iznenadnoj smrti. U tekstu romana scena se ne odvija u mraku konzulove sobe: *Tako je dočekao letnji suton, pun tišine i posredne svetlosti na teškim senkama strmih bregova (Andrić 1981: 62).*

⁴ Ovaj navod iz eseja ne podudara se sa književnim tekstom, jer Andrić u ovoj sceni ne spominje Davnu: *Neko je ušao iza njegovih leđa u sobu sa zapaljenim fitiljem i počeo da pali sveće na stolu (Andrić 1981: 62).* U tom kontekstu Davna nije imenovan do kraja ovog pasusa.

Literatura

Meić 2014: Meić, Perina. Dramski kôd u TRAVNIČKOJ HRONICI. In: Tošović, Branko (ur./Hg.). *Andrićeva Hronika. Andrićs Chronik*. Graz – Beograd – Banjaluka: Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz – Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske – Svet knjige – nmlibris. S. 303–324.

Papić 1975: Papić, Krešimir. Travnik grad i regija. Travnik: Zavičajni muzej.

Enes Škrgo (Travnik)

Motiv of light in the novel TRAVNIČKA HRONIKA

In the novel TRAVNIČKA HRONIKA the motif of light comes from different sources, both natural and artificial. This text analyzes the sources and effects of light in some scenes and episodes of the novel. Ivo Andrić presents the motif of light as a symbol of cognition and as a mask, but mostly as a stage decoration.

Enes Škrgo

Memorijalni muzej Rodna kuća Ive Andrića (Zavičajni muzej Travnik)

Zenjak bb

72 270 Travnik

Bosna i Hercegovina

+387 30 518 140

tremalnayk@yahoo.com

zavicajni.muzej@bih.net.ba